

Szerkesztői előszó

A *trauma* szó csakis alakzatként kerülhet át olyan tudományterületekre, mint az irodalomtudomány vagy a kultúratudomány. Sőt, a terminust a baleseti sebészettől kölcsönző pszichológia és pszichoanalízis is alakzatokban tudja a saját traumafogalmát meghatározni. A pszichopatológiából vett ismérvek szerint a poszttraumás stressz-zavar (PTSD) egyik jellemzője az elfojtás, mely könnyen párhuzamba állítható a kihagyás alakzatával, egy másik szimptóma, az ismétlés(kényszer) pedig az egyik legalapvetőbb retorikai megoldások közé tartozik.

A megfeleltetések sorát lehetne folytatni, de kétségkívül félrevezető következtetésekre is vezethetnek, mint ahogyan a traumadiskurzus nyitányakor, a kilencvenes évek elején a „dekonstruktív” traumaelmélet valóban elkövetett efféle következtetéseket. Az immár két évtizedre visszatekintő interdiszciplináris bölcsészettudományi irányzat sikere viszont abban is mérhető, hogy viszonylag hamar, egy évtizeden belül megszülettek az ezekre a hibákra rávilágító kritikák is. Ezért tartottuk fontosnak, hogy a traumaelmélet elemzéseiben alkalmazó tanulmányokat több, elméleti reflexiókat tárgyaló írás is megelőzze. Az első ilyen szöveg nemcsak arra vállalkozik, hogy bemutassa ezeket a bírálatokat, hanem igyekszik a kulturálistrauma-elmélet sajátos karakterét azok tükrében meghatározni. Gyáni Gábor írása a kritikák ismeretében arra törekszik, hogy a kulturális trauma fogalmát az eddigi pszichológiai eredet helyett főként Jeffrey C. Alexander munkájára támaszkodva szociológiai megalapozásúvá tegye. Bár Somogyi Gyula csak a traumaelmélet két alapítójának, Shoshana Felmannak és Cathy Caruthnak a munkásságával foglalkozik, de ez csak látszólag jelent szűkebb látószöveget: különösen Felman későbbi munkáinak elemzése megmutatja azt is, hogy hová juthat egy olyan életmű, melyben a traumaelmélet meghatározó állomás, viszont a későbbi könyvek egyszerre viszik tovább annak eredményeit, illetve kényszerülnek az újragondolásukra.

Azonban az esettanulmányok sincsenek híján elméleti távlatoknak, nem is lehetnek, ha választott témájukat valamilyen módon a traumadiskurzus keretein belül akarják tárgyalni. Jó példa erre a témák kronológiai rendje szerinti első elemzés, Fazakas Gergely Tamás írása. Elméleti apparátussal felszerelve ugyanis meggyőzően érvel amellett, hogy minden eddigi korlátozással ellentétben a traumakutatásokat ki lehet terjeszteni a modernség kezdeteire, így a kora újkori politikai krízisekre és a rájuk válaszként adott imanapokra, böjti és hálaadási alkalmakra. Jókai Mór *Forradalmi- és csataképek* című novellaciklusa is legalább egy évtizeddel előzi meg a traumapszichológia első, még kezdetleges orvosi esetleírásainak megjelenését, de Bényei Péter a novellák elemzéséhez a trauma mellett többek között olyan mitopoétikus kontextusokat talál, amelyek „a strukturális” (azaz minden embert meghatározó, például születési) trauma jungiánus elképzeléséhez kötik a szövegolvasások tapasztalatait.

A tanulmányok időrendi sorrendje által mutatott hiátus természetesen nem azt állítja, hogy ne lennének traumatikus események a kihagyott időszakban, sokkal inkább a közelmúltban és a jelenben felgyorsult traumatizálódásra hívja fel a figyelmet. A posztkolonializmus távlatát például különösen erősen támogatja a trauma diskurzusa, erről Bényei Tamás és Györke Ágnes tanulmánya egyaránt tanúskodik. Hiszen Paul Scott *A Korona Ékköve* című tetralógiáját (1966) csak ezzel az interpretációs stratégiával lehet az eddigi recepciós skatulyák fogságából kiszabadítani, ráadásul a regény olvasása elvezet még a „traumaregényről” alkotott képzetek felülírásához is. Salman Rushdie regényeivel, *Az éjjél gyermekeivel* és a *Szégyennel* átlépünk a nyolcvanas évekbe, illetve az előző tanulmány által megnyitott India-diskurzus oly módon folytatódik, hogy éppen a trauma elbeszélhetőségének horizontjából kerül kontrasztba Pakisztán *Szégyen*-beli allegorikus értelmezésével.

Éppen a témájával a jelenhez legközelebb álló két tanulmány, Berta Erzsébet és Menyhért Anna írása foglal el ellentétes álláspontokat a trauma időbeliségének kérdésében. W. G. Sebald *Austerlitz*e és Daniel Libeskind *Zsidó Múzeuma* azért kerülhetett egymás mellé, mert mindkettejükben közös az a felismerés, hogy a trauma „extratemporalitása” miatt csakis a tér, az architektúra lehet a médiuma. Nagy Gabriella *Eset* című tárcájának szoros olvasása pedig különösen figyel az elbeszélésben az időkezelésre, mely fontos komponense annak a hatásmechanizmusnak, mely az olvasókban megrázó módon tudja jelenvalóvá tenni a viszonylagos szenvtelenséggel előadott nemi erőszak traumatikus eseményét.

Persze az utolsó két írás szembeállítása részemről önkényesnek tekinthető: az egyik a még el nem beszélhető trauma számára keres médiumot, a másik pedig már a történet-té alakított traumát elemzi. Ugyanakkor még a legfrissebb szakirodalomban is megtörténik, hogy a medialitás elvét nem érvényesítik a két stáció megkülönböztetésében. A két ismertett szakkönyv (Angela Kühner és Roger Luckhurst 2008-ban megjelent munkái) sem helyez elég hangsúlyt erre, és a két recenzens, Trippó Sándor és Ureczky Eszter nagyon helyesen rá is mutatnak erre a hiányosságukra. Ennek ellenére mindkét könyv számtalan meglátással gazdagította a traumáról szóló tudományos beszédrendet és meghatározó autoritásokká léptek elő a német és a brit tudományosság területén. Az volt a céлом e kötetek kiválasztásával, hogy egyszerre reprezentálják a traumaelmélet megállíthatatlan gyarapodását, de egyben a diskurzus elkerülhetetlen felülvizsgálatát is bemutassák. Remélhetőleg ez az összeállítás is ezt szolgálja majd.

TAKÁCS MIKLÓS